

ומטעם זה כתבה כאן התורה לא תגנובו, בלשון רבים, היינו בין על הגנב ובין על הגנב על הגנב על שניהם חלה האזהרה, דגם הגנב מוזהר שלא יגנוב מהגנב אותו הדבר שגנב ממנו; ושוב ראיתי שאמנם כן אמרו שם בספרא: לא תגנובו כו' בן בג בג אומר לא תגנוב את שלך מאחר הגנב, שלא תראה גנוב (ועי' ספ' נהמורה והמנוה), אולם כל זה שייך רק בגניבת ממון או שאר מטלטלים, אבל בגנוב נפש שהגנב תופש את הגנב בחזקה תחת ידו כדי למכרו לעבד, בודאי שאם יש לו איזו עצה להיחלץ מתחת ידו ולברוח ממנו, פשיטא שמותר לו וגם חובה ומצוה עליו לעשות כל טעדיק להחלץ ולהתגנב ולברוח לנפשו, ואין בזה שום אזהרה על הגנב, רק על הגנב, ולכן נאמר שם רק לא תגנוב בלשון יחיד.

בזה, או דגם הוא סובר דלא עביד איניש דינא לנפשיה, ומאי שבור את שיניו שילך עמו לדין, אבל כולם מודים שאסור ליכנס לרשות חבירו שלא ברשות כדי שלא יראה עליו כגנב, וכעין זה אמרו בגמרא (נלוט דף ה') רב הונא תקיפו ליה ארבע מאה דני דחמרי, ואמרו ליה רבנן לעיין מר במיליה כו', אמרו ליה הכי שמיע לן דלא יהיב מר שבישא לאריסיה, אמר להו מי קשביק לי מיניה הא קא גניב ליה כוליה, אמרו ליה היינו דאמרי אינשי בתר גנבא גנוב וטעמא טעים, ופירש"י: הגנוב מן הגנב אף הוא טועם טעם גניבה עיי"ש, והיינו אף שהדבר גנוב הוא ממנו, ובכל זאת כשאינו מוציא גניבתו מהגנב בכח או בדין, כי אם גנוב ממנו בדרך גניבה, גם בזה טועמין טעם גניבה, על דרך שנאמר (משלי ט') מים גנובים ימתקו.

לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא

תשא עליו חמא (י"ט. יז)

בגמרא פסחים (ק"ג ע"ג), שלשה הקב"ה שונאין כו', הרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחודי כו', אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב, מותר לשנאותו [הרואה דבר ערוה בחבירו] אע"פ שאינו רשאי להעיד לו, מותר לשנאותו שהרי הוא יודע בודאי שהוא רשע - רש"י, שנאמר כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו, מאי שונא אילימא שונא נכרי כו', אלא פשיטא שונא ישראל, ומי שרי למסנהי והכתיב לא תשנא את אחיך בלבבך גו', אלא לאו כהאי גוונא דחזי ביה איהו דבר ערוה, רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאותו, שנאמר (משלי ט') יראת ה' שנאת רע, ע"ב.

ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה ושייך כפיית יצר, עכ"ל. נמצינו למדים מזה, דאף שצוה התורה לשנא, למי שראה בו דבר ערוה, אולם לאידך גיסא צוה התורה שאם יזדמן לך אותו השונא והוא צריך לטעון על חמורו, ולעומתו מזדמן לך באותה שעה אדם אחר

והנה התוס' שם הקשו על זה וז"ל: וא"ת דבאלו מצואות (ל"ז ע"ג) אמרינן אוהב לפרוק ושונא לטעון, מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו, והשתא מה כפיית יצר שייך, כיון דמצוה לשנאותו, ויש לומר כיון שהוא שונאו, גם חבירו שונא אותו, דכתיב (משלי כ"ו) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם,

חוטא ומחטיא אחרים, וכ"כ הרע"ב באבות (פ"ה מ"ט) חלול השם העובר עבירה בפרהסיא ביד רמה, אי נמי שבני אדם רואים ולומדים ממעשיו, והיינו כי יש בכח וטבע כל מעשה, להמשיך ולהשפיע על עיני האדם הרואה שיושפע מהדבר הנראה הן לטב והן למוטב, ודוד המלך ע"ה התפלל העבר עיני מראות שוא (מסלס קי"ט), כי עין רואה ולב חומד, והראיה פועלת איזה רושם בלב הרואה; ולכוונה זו צוותה התורה לשנוא את בעל העבירה, כדי שלא יושפע הרואה לרעה מראיית דבר העבירה שרואה בחכרו, שמתוך שישנא ויגנה איתו בגלל העבירה שעשה, ע"י זה תינצל נפשו שלא תיפגם גם היא ח"ו מראיית העבירה, ושנאה זו היא מגן ותרסיס לשלימות נפש הרואה את הדבר עבירה; נמצא לפי זה שתכלית השנאה היא רק לשנוא את העבירה, ומכוון מאד מה שהגמרא (נפסקים ס) מביאה ראיה על זה שמצוה לשנאותו, מהפסוק במשלי (מ) יראת ה' שנאת רע, היינו כדי שתהיה יראת ה' על פניו לבלתי יחטא, ישנא את הרע, שהיא העבירה עצמה, אבל לעומת זה מחוייב לכוף את יצרו שלא לבוא לידי שנאה גמורה, ולכן כשמזדמן אוהב לפרוק ושונא לטעון, מצוה בשונא, ואף לדחות ולצדד את ענין צער בע"ח שבפריקת האוהב, כדי לכוף את יצרו, כי כוונת השנאה היא רק מצד העבירה לברדה, כדי שלא תדבק בנפשו שום רושם מהרע שראה, אבל לעומתו צריך לעשות מעשה בפועל שלא לבוא לידי שנאה גמורה שהיא נגד רצון התורה*).

הצריך לפרוק מעל חמורו, אף שבפריקה נוסף ג"כ ענין של צער בעלי חיים, דשייך רק בפריקה ולא בטעינה, בכל זאת המצוה היא שניח מצות הפריקה מהאינו שונא, ויאחזו בידו מצות הטעינה מאותו השונא שצותה התורה לשנאותו, והטעם הוא כדי לכוף את יצרו, ושלא לבוא לידי שנאה גמורה; וצריך להבין בזה, דאם כל כך צותה התורה שלא לשנאותו שנאה גמורה, אף כדי ויתור על מצות פריקה של השני, שיש בו גם צער בעלי חיים, א"כ מהו הגדר ומהותה של השנאה שנאמר עליו שמצוה לשנוא אותו, ומה טעם יש לשנאה הזו.

ואפשר להבין דענין השנאה הזאת היא כדי לפעול על נפשו שלא תיפגם במה שראה את מעשה העבירה, ושלא תקל בעיניו העבירה; דהנה הרמב"ם (נפ"ה ס"י מהלכות יסודי המורה) כתב וז"ל: כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצוות האמורות בתורה בשאט נפש להכעיס, הרי זה מחלל את השם כו', ואם עבר בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים כו', מבואר דבכל עבירה יש חילול השם במה שמראה שאין פחד אלקים לנגד עיניו, ואף שכתב הרמב"ם דהוא רק כשעושה בשאט נפש להכעיס, אבל בגמ' יומא (פ"ו א) מוכח דבאדם שאחרים לומדים ממעשיו, הוי בכלל אופן חילול השם, וכמו שאמרו שם, היכי דמי חילול השם, אמר רב כגון אנא אי שקילנא בישרא מטבתא ולא יהיבנא דמי לאלתר, ר' יוחנן אמר כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין עיי"ש, וכ"כ רש"י שם: חילול השם,

(* ועיי' כעיי"ז בשו"ת מהרי"ל דיסקין (סוף חלק הפסקים) שביאר בזה ענין מאמרם ז"ל הוי דן את כל האדם לכף זכות, ובסוף דבריו כתב וז"ל: וזהו ענין חילול השם, שהחוטא בפרהסיא מחליש עוצם הפחד והחרדה והבורשת מעוון אשר הוטבע באדם, והוא ע"ד מכשיל רבים, ומובן מה שחז"ל יעצינו לדון לכף זכות, למען לא ימצא לנו פתח בלבבינו לפרוץ גדר הבושה, וכאשר נחקוק על לבבינו שכולם צדיקים, איככה יערב אח"כ

התורה של הדבק במדותיו, וכמו שאמרו חז"ל (סוטה דף י"ד) אחרי ה' א' תלכו, וכי אפשר כו', אלא להלך אחר מדותיו של הקב"ה עיי"ש, והנה כאשר נתבונן בדרכי מדותיו ית"ש, הנה כשאדם עובר עבירה, גם בזה הרגע שממרה רצון ה' ית"ש, הקב"ה מטיב עמו ומשפיע לו חיים, כי לולא השפעתו א"א להתקיים אפילו רגע אחת, וכן צריך האדם להתנהג במדה זו לנגד מי שמקניטו ומיצר לו, עכ"ד.

והנה ממה שצותה התורה כאן מצות טעינה לשונא שראה בו דבר עבירה, ואע"פ שהוא חוטא ועברייני כנגד הקב"ה, בכל זאת מצוה אותנו לגמול עמו טובה, ועזוב תעזוב עמו, מתברר ומתבלט מזה ביותר, מדת טובו וחסדו של הקב"ה, דמלבד שהוא בעצמו מטיב עמו ומשפיע לו חיות וכדומה, אלא שגם אותנו צוה לעשות חסד ולגמול טובות עם החוטא, וגם על זה נצטוינו להלוך בדרכיו ולהדבק במדותיו של הקב"ה, וכמו"ש הגרי"ס זצ"ל.

והנה ממה שנצטוינו בשונא לטעון ואוהב לפרוש דמצוה בשונא כדי לכופ את יצרו, והיינו שלא לבוא לידי שנאה גמורה, וכמו שביארנו - יש לנו מזה לימוד ועצה טובה ונכונה, שאם מישהו הקניטו וציערו, אשר טבע האדם דהמצטער ישאר בלבו תרעומת על המקניט, אזי כדי שלא ינטור לו שנאה, יעשה עצת התורה ע"י שישתדל ויתאמץ לעשות טובה ולגמול חסד עם החוטא כנגדו, כדי לכופ את יצרו, ושלא ישאר בלבו עליו שום שנאה, וממילא יתהפך גם השונא לאוהב, דכמים הפנים לפנים כן לב האדם

וע"פ זה מדוייק מאד מה שאמרה התורה בלשון לא תשנא את אחיך בלבבך, דהלשון בלבבך מצינו שהוא מורה על שני לבבות, וכמו שאמרו במשנה (נרכות נ"ד א') חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, שנאמר ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך וגו', בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע, ע"כ, והיינו דהלשון ללבבך מורה על שני לבבות של יצ"ט ויצה"ר, וכעין זה אמרו במדרש בראשית רבה (פ' מ"ט, והוא נ"ט) ולא י"ט (ה) על מה שנאמר וסעדו לבכם, א"ר חמא וסעדו לבכם אין כתיב כאן, אלא וסעדו לבכם, הדא אמרת אין יצר הרע שולט במלאכים, ע"כ, מבואר ג"כ דמלת לבב בכפל הבי"ת, מורה על שני הלבבות, היינו שני היצרים יצר הטוב ויצר הרע, ולכוננה זו אמרה ג"כ התורה כאן, לא תשנא את אחיך בלבבך, היינו בשני יצריך, רוצה לומר דאף באיש כזה שמותר וגם מצוה לשנאותו, כגון שראה בו דבר עבירה, אבל גם אז לא תהיה השנאה בשני הלבבות, דהוא בשני יצריך, שהיא שנאה גמורה גם מצד יצר הרע, אלא אך ורק מצד היצר הטוב שהיא שנאת העבירה לבד - והוכח תוכיח אותו להחזירו למוטב.

ובספר אור ישראל להגה"צ מוהר"י בלאזר זצ"ל, כותב שם ב"נתיבות אור", על רבו הגה"ח מרן ר"י סלנטר זצ"ל וז"ל: היה דרכו בקודש אם אחד חטא כנגדו שגמל לו איזה רעה, או ציער אותו, היה משתדל תיכף ומיד לחפש מקום אולי יוכל לעשות לו איזה טובה ולגמול אתו חסד לשלם לו טובה תחת רעה, והיה אומר שהיא מצות עשה מן

להקדיח תבשילו וכו' עיי"ש, הנה ביאר דזה הענין לדון את כל האדם לכף זכות, כדי שלא יושפע הוא, ע"י ראיית הרע בחבירו, והוא כעין מה שנתבאר כאן בפנים בטעם המצוה לשונא את העושה דבר עבירה. [בנהמ"ח].

לערסי עד דמחילנא ליה ולכל אינון דמצערי לי, ולא חיישנא כל יומא לההוא בישא דאשלים לי, "ולא די לי דא, אלא דמההוא יומא ולהלאה אשתדלנא למעבד עמיה טבא", ע"כ, ומפורש בכאן ענין זה שהנפגע ישתדל להטיב עם זה שהרע לו, כדי לשרש ע"י זה השנאה מלבו, והוא הענין המבואר בכאן דמצוה בשונא כדי לכוף את יצרו, ועי' מ"ש עוד שם בענין זה.

לאדם, ודרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום; ובספרנו חלק א' (פ' ושב עה"פ ויהי יוסף יפה מאר וגו') מובא שם ענין זה, מדברי הזוהר הקדוש (פ' ושב), במעשה דר' אבא שראה באחד שניצול בנס נפלא מנחש שבא עליו, וכששאלו ר' אבא על מעשיו שזכה לנס כזה, אמר לו ההוא בר נש, כל יומאי לא אשלים לי בר נש בישא בעלמא דלא אתפייסנא בהדיה ומחילנא ליה, ותו אי לא יכילנא לאתפייסא בהדיה, לא סליקנא

וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וגו', ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש ה' ולמים לה' (יט. כג-כד)

במדרש כאן: ונטעתם כל עץ מאכל, הדא הוא דכתיב (משלי ג') עץ חיים היא למחזיקים בה, אמר רב הונא בשם ר' אחא, שלא יהיו דברי תורה בעיניך כאדם שיש לו בת בוגרת והוא רוצה להשיאה לכו שמוצא (כ"ה הגיטסא, עי' מפרשים), אלא בני אם תקח אמרי ומצוותי תצפין אתך (משלי ז'), אם יש לך זכות קח אמרי. עוד שם במדרש: אילו נאמר עץ חיים לעמלים בה, לא היתה תקומה לשונאי ישראל, אלא למחזיקים בה, אילו נאמר אשר לא ילמד, לא היתה תקומה לשונאי ישראל, אלא אשר לא יקים את כל דברי התורה הזאת, לכך נאמר עץ חיים היא למחזיקים בה.

עוד שם: עתיד הקב"ה לעשות צל והופות לבעלי המצוות אצל בני תורה כגן עדן, ואית ליה ג' קריין, חדא, כי בצל החכמה בצל הכסף, ב', אשרי אנוש יעשה זאת, וכן אדם יחזיק בה, והדין, עץ חיים היא למחזיקים בה.

§

חייבין בערלה וכו', ורש"י ותוס' בסוכה שם דחקו ליישב על מה שצריך להשמיע לנו שהפלפלין חייבין בערלה, ובמה גרוע הפלפלין משאר אילנות שהיינו סבורים שהוא פטור מערלה יעווי"ש, ועל זה באו חכמי המדרש ודרשו כאן לענין אחר, שהתורה רמזה ג"כ במה שאמרה "עץ מאכל", על התורה והמחזיקים בה, שהמחזיק את העוסק בתורה, הוא בבחינת עץ, שממנו יונק וגדל הפרי מהלחלוחית

יש ליתן טעם על מה שמצא המדרש להטות הפסוק המדבר בענין ערלה ורבעי, לענין החזקת התורה ולומדיה, ואפשר בזה, משום דהיה קשה להם ג"כ קושיית הגמ' (נרכוס ל"ו, סוכה ל"ה) היה ר' מאיר אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פריו, איני יודע שעץ מאכל הוא, אלא מה תלמוד לומר עץ מאכל, להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה ואיזהו זה הפלפלין, ללמדך שהפלפלין